

Konkursförvaltaren och principalansvaret

MÅRTEN SCHULTZ

Arbetsstagare som orsakar skador i tjänsten ger i allmänhet upphov till ansvar för arbetsgivaren, det s.k. principalansvaret. Artikeln behandlar frågan om detta principalansvar även omfattar advokater som förordnats som konkursförvaltare, dvs. om konkursförvaltares skadevällande gentemot tredje man kan ge upphov till skadeståndsskyldighet för advokatbyrån.

1. Enligt skadeståndslagens regler har arbetsgivare ett ansvar för skador som deras arbetsstagare orsakar under vissa premisser. Ansvaret kallas något ålderdomligt för ”principalansvar” och vilar på olika rättspolitiska överväganden, bl.a. att arbetsgivaren har bättre möjligheter att teckna ansvarsförsäkringar. Arbetsstagare har samtidigt ett begränsat ansvar för skador som orsakats inom ramen för tjänsten. På arbetet skall man inte behöva riskera att ådra sig skadeståndsansvar, även om man är vårdslös, är tanken.

Regleringen av ansvaret för arbetsgivare och arbetsstagare är numera väleablerad och välkänd. Det finns emellertid olika sammanhang där denna grundläggande ansvarsmodell inte är lika självklar.¹ Ett sammanhang där ansvarsmodellen är ifrågasatt rör skador vållade av arbetsstagare som har en särskilt stark ställning och vars uppgifter till följd av författning eller andra normer är knutna till vissa fysiska personer som dessutom i allmänhet har personliga ansvarsförsäkringar. Det är framför allt vissa kategorier av tillhandahållare av immateriella tjänster, i vid bemärkelse, som givit upphov till frågeställningen: Fastighetsmäklare, boutredningsmän och konkursförvaltare, t.ex.

¹ Ett exempel är en särskild fråga som har viss koppling till de rättspolitiska spörsmål som nedan skall behandlas är ansvaret för upphovsrättsintrång som en anställd gör i tjänsten i en juridisk persons verksamhet. Ämnet utvecklas i Axel Calissendorff, Några anteckningar om personligt skadeståndsansvar för upphovsrättsintrång i en juridisk persons verksamhet, Festskrift till Ulf K. Nordensson, Stockholm 1999, s. 59 ff.

I denna artikel görs några iakttagelser kring hur just konkursförvaltares skadeståndsansvar mot tredje man (dvs. sådant skadevållande som skall behandlas enligt allmänna och inte konkursrättsliga regler). Konkursförvaltare är ofta advokater anställda vid advokatbyrå och det är advokater som konkursförvaltare som skall behandlas i denna artikel. Iakttagelserna kan dock, delvis, ha bäring även på andra kategorier av uppdragstagare, särskilt andra uppdrag som utförs av advokater efter förordnande från domstol.

Nedanstående utredning är disponerad på följande sätt. Först följer några anteckningar om hur konkursförvaltares skadeståndsansvar tidigare aktualiserats i praxis (p. 2). Därefter ges en kort inledning till reglerna om arbetsgivares ansvar för skada vållad av arbetstagare och den därtill delvis kopplade regeln om arbetstagares skadeståndsskyldighet (p. 3). I ett efterföljande avsnitt (p. 4) analyseras mot bakgrund av de iakttagelser som gjorts rörande arbetstagares ansvar om en konkursförvaltare anställd vid en advokatbyrå kan betraktas som arbetstagare i skadeståndslagens mening.

2. Konkursförvaltares skadeståndsansvar har ett flertal gånger varit föremål för Högsta domstolens behandling.² Det mest omtalade fallet och det som har störst intresse i förevarande sammanhang är NJA 1996 s. 700. Avgörandet rörde konkursförvaltares ansvar mot tredjeman för skada som uppstod genom att egendom som tredjemannen ägde och hade separationsrätt till såldes för boets räkning.

Den fråga som därvid kom att stå i centrum för Högsta domstolens bedömning var om skadeståndsansvar kunde anses omfatta ren förmögenhetsskada i frånvaron av brottslig gärning (jämlikt dåvarande 2 kap. 4 § skadeståndslagen, motsvarigheten till regeln i 2 kap. 2 § idag). HD fann därvid att någon begränsning till brottsligt orsakade skador inte kunde anses föreligga. Fallet brukar därför framför allt diskuteras i kontexten av hur skadeståndsansvar för ren förmögenhetsskada kan uppkomma utanför den särskilt lagreglerade situationen vid brottsligt orsakade skador.³ Högsta domstolen har tagit upp vissa andra frågor om konkursförvaltares skadeståndsansvar i NJA 2001 s. 99, som rörde en tvist mellan en fastighetspanthavare och för-

² Frågor av detta slag behandlas av Göran Millqvist i Konkursförvaltares skadeståndsansvar i ny belysning, JT 2001–02, s. 136 och densamme., Konkursförvaltares skadeståndsansvar, SvJT 1991 s. 1.

³ Fallet sätts således ofta i sammanhang med andra avgöranden där HD har funnit att skadeståndsansvar för ren förmögenhetsskada, framför allt NJA 1987 s. 692 och NJA 2005 s. 608.

valtaren till pantsättarens konkursbo.⁴ I det fallet fann HD att förvaltaren svarade fullt ut jämlikt 17 kap. 1 § konkurslagen. I sammanhanget kan även NJA 1997 s. 485 nämnas, som rörde förvaltarens ansvar i förhållande till konkursborgenär.

3. Av de fall som ovan tagits upp är det framför allt 1996 års avgörande som har relevans i detta sammanhang, eftersom det behandlar ansvarsfrågor under den allmänna skadeståndsrättens regelverk. 1996 års prejudikat ger dock inte några raka svar på frågan hur den allmänna skadeståndsrättens regelverk skall förstås inom ramen för en prövning av konkursförvaltares skadeståndsansvar bortom det konkursrättsligt reglerade området.

Den intressanta frågan är därvid om en konkursförvaltare åtnjuter det skydd som inom skadeståndsrätten gäller för arbetstagare. Arbetstagares skydd från ansvar är kopplat till arbetsgivarens skadeståndsansvar för sina arbetstagares skadevållande, det s.k. principalansvaret. Det finns därför anledning att beröra båda dessa frågeställningar i ett sammanhang.

3.1. Principalansvaret är arbetsgivares ansvar för skador orsakade av arbetstagare.⁵ Ansvaret är uppbyggt kring vissa ansvarsgrundande faktorer och ett antal undantag och säkerhetsventiler. Ansvarsgrunden i principalansvaret enligt skadeståndslagen är culpa: Det är enbart vid arbetstagarens vårdslöshet som arbetsgivaren ansvarar för hennes agerande.

Arbetsgivaren kan, liksom andra, även ansvara även för *egen* culpa och en viss överlappning kan ske med principalansvaret i de situationer där arbetsgivares egen culpa består i bristande instruktioner till arbetstagaren, eller vid bristande tillsyn av arbetstagaren eller vid utseendet av arbetstagaren.⁶ Detta ansvar brukar ibland med en latinsk sentens benämnas culpa in eligendo, vel inspiciendo, vel instruendo eller kort culpa in eligendo-ansvaret.⁷ Arbetsgivare ansvarar alltså enligt principalansvarsreglerna för arbetstagares vårdslöst orsakade skador. Det är i en mening ett strikt ansvar (men inte ett *rent*

⁴ Fallet kommenteras i Göran Millqvist i Konkursförvaltares skadeståndsansvar i ny belysning, JT 2001–02, s. 136.

⁵ I detta sammanhang saknas anledning att gå in på gränsdragningen mellan å ena sidan arbetstagare och å andra sidan självständiga företagare.

⁶ Se t.ex. NJA 1979 s. 773 där arbetsgivare blev ansvarig för att han låtit en orutinerad och okvalificerad anställd utföra grävningensarbeten utan att ta hänsyn till arbetets svårighet. Se även NJA 1974 s. 476.

⁷ Jan Hellner och Marcus Radetzki, Skadeståndsrätt, 8 uppl., Stockholm 2010, s. 142.

strikt ansvar), eftersom det är ett ansvar som inte förutsätter arbetsgivarens egen culpa (eller uppsåt) men det är samtidigt i en mening ett culpaansvar, eftersom ansvaret förutsätter *någons* culpa, nämligen arbetstagarens.⁸ Systematiskt är det nog lämpligast att betrakta även principalansvaret på det senare sättet, som ett uttryck för den allmänna culparegelns moralitet.

Arbetsgivares ansvar är, som antytts, förenat med undantag och säkerhetsventiler. Den viktigaste inskränkningen är att ansvaret enbart omfattar skador som arbetstagaren vållat ”i tjänsten”. Det är en naturlig inskränkning eftersom ansvaret just tar sikte på skador som hänger samman med den verksamhet som arbetsgivaren låter bedriva.⁹ Att ansvaret enbart gäller för skador orsakade ”i tjänsten” innebär en betydande inskränkning i ansvaret. Vad arbetstagaren ägnar sig åt på sin fritid eller i övrigt som privatperson är i allmänhet inte något som arbetstagaren skall ansvara för. Det bör dock noteras att tolkningen av ”i tjänsten” har gjorts extensivt.¹⁰ Principalansvaret kan således i vissa fall utsträckas även till skador orsakade utom arbetstid.¹¹ Ett extremt exempel, som inte har någon direkt koppling till förevarande fall men som illustrerar rättens grundläggande inställning till ansvarsformen, är att även brottsligt orsakade skador kan falla inom tjänsten om det finns ett funktionellt samband mellan det brottsliga skadevållandet och tjänsten.¹² Principalansvaret är långtgående.

⁸ Jmf. Vilhelm Lundstedt, Grundlinjer i skadeståndsrätten, II:II, 1, Uppsala 1948, s. 351 ff. Det finns i skadeståndslagens 6 kap. 5 § ett antal kategorier av personer som i skadeståndslagens regelverk jämställs med arbetstagare. Således kan enligt denna regel ”den som under utbildning vid skola [...] utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare” enligt skadeståndslagen likställas med arbetstagare, på så sätt att 1) skolan betraktas som arbetsgivare och därmed potentiellt ansvarig enligt principalansvarsreglerna och 2) skoleleven själv enbart svarar vid ”synnerliga skäl” jämlikt regeln i skadeståndslagen 4:1. Regeln är i förevarande sammanhang intressant eftersom den illustrerar att lagstiftaren avsett att den särskilda regleringen av skador orsakade av arbetstagare inkluderar även andra än arbetstagare i egentlig mening i den särskilda principalansvarsregle ringen.

⁹ Vad som är ”i tjänsten” låter sig inte så lätt sägas. I vissa fall har Högsta domstolen tolkat uttrycket förhållandevis extensivt, så t.ex. i NJA 1939 s. 410 (som dock rörde ansvar under sjölagens regler).

¹⁰ Se t.ex. NJA 1948 s. 262 och NJA 1960 s. 644.

¹¹ I NJA 1948 s. 262 ansvarade arbetsgivare för spårvagnsförarens agerande utanför arbetstid men det skall framhållas att skadevållandet i det fallet hängde nära samman med förarens tjänst då skadan uppstod när han avvisat en person från en spårvagn.

¹² Se angående diskussionen om funktionellt samband NJA 2000 s. 380. När det gäller brottsligt orsakade skador av arbetstagare finns det ganska mycket praxis. I NJA 1960 s. 644 hade tryckerianställda stulit i samband med transport för vilket arbetsgivare ansva-

Det enda generella undantag som gäller för principalansvaret är vid brott som anses utgöra en s.k. *abnormhandling*, vilket ofta exemplifieras med dråp och sabotage.¹³ Det kan vara värt att särskilt poängtera att det enbart är vid dessa extrema brott som det finns ett allmänt undantag från arbetsgivarens ansvar för sina anställdas skadevållande.

Principalansvaret brukar betraktas som ett sätt att allokera kostnaden för skador som uppstått i följd av en näringsverksamhet till ett lämpligt ansvarsubjekt.¹⁴ Näringsidkaren anses, åtminstone ur ekonomisk synvinkel, vara ett lämpligt ansvarsubjekt.

Ur näringsidkarens synvinkel kan skaderisken betraktas som en affärsrisk, som hon kan skydda sig mot genom att försäkra sig. Och om riskerna anses som alltför stora kan näringsidkaren undvika dem genom att helt enkelt inte inlåta sig i den verksamhet som kan medföra ansvar. (Dessutom finns förstås möjligheten att undvika principalansvarsrisker genom att inte ha arbetstagare alls.) Härvid ingår som en integrerad del av argumentationen för principalansvar att arbetsgivaren kan *kontrollera risken*, dels genom att på olika sätt motverka att det uppkommer en skada inom området för näringsverksamheten (och principiellt, ur det rättspolitiska makroperspektiv som nu diskuteras, är det härvid inte bara den omedelbara kontroll som arbetsgivaren kan utöva över arbetstagaren genom tillsyn etc. som är relevant utan också den kontroll som arbetsgivaren kan utöva genom valet av sina arbetstagare och genom valet att inte ha några arbetstagare), dels genom att teckna ansvarsförsäkring.¹⁵ Ur den skadelidandes synvinkel är principalansvarsregleringen positiv ur reparationssynvinkel. Genom att risker och skadekostnader placeras på en arbetsgivare som antas ha tecknat en ansvarsförsäkring (och som i många sammanhang har en särskild skyldighet att teckna sådan försäkring) kan den som skadats räkna med att få ersättning för sina skador, även om den som mer direkt orsakar skadan saknar möjlighet att betala.

rade. Ansvaret kan även aktualiseras vid s.k. anonym culpa, se härvid det särpräglade fallet med under postbefordran stulna diamanter NJA 1998 s. 390. Fallet kommenteras i Jan Hellner, Stulna diamanter, JT 1998–99, s. 150 och densamme Stulna diamanter – ett tilllägg, JT 1998–99, s. 949.

¹³ Se prop. 1972:5, s. 470 f., samt Jan Hellner och Marcus Radetzki, Skadeståndsrätt, 8 uppl., Stockholm 2010, s. 162.

¹⁴ Se prop. 1972: 5, s. 215 f. samt Jan Hellner och Marcus Radetzki, Skadeståndsrätt, 8 uppl., Stockholm 2010, s. 153 ff.

¹⁵ Den första aspekten av detta, kontrollen över verksamheten, diskuteras i Jan Kleineman, Arbetsgivarens s.k. principalansvar – två nya avgöranden i HD, JT 2000–01, s. 920 ff.

3.2. De rättspolitiska tankarna bakom principalansvaret togs upp strax ovan. Det finns dock även andra argument. Ett sådant är att genom att allokera kostnaden för skador som orsakats av arbetstagare till arbetsgivaren och i förlängningen ofta till arbetsgivarens försäkring så kan arbetstagaren själv skyddas från ansvar.

Det kan av flera anledningar betraktas som önskvärt att inte arbetstagare skall behöva ansvara för skador orsakade genom vårdslöshet i tjänsten. Ur försäkringssynvinkel skulle en ordning där arbetstagaren, i alla fall den arbetstagare som månade om sitt skydd mot skadeståndsansvar, kunna medföra svårigheter eftersom det sällan finns möjlighet att teckna ansvarsförsäkring för detta.¹⁶ Det sägs således ofta att arbetsgivaren är den bäst lämpade för täcka kostnaderna för risken för skada, eftersom arbetsgivaren till skillnad från arbetstagaren åtminstone teoretiskt kan pulvrисera skadan.¹⁷ Vidare finns det sociala skäl som kan tala för att arbetstagare borde ha ett begränsat skadeståndsansvar för sådana skador som uppkommit i tjänsten. Härvid vill jag för egen del betrakta den sociala aspekten av principalansvarsregleringen som särskilt betydelsefull för vissa yrkesgrupper som verkar i s.k. förtroendebanscher, som t.ex. advokater, revisorer eller vissa konsulter. Ett personligt ansvar kan, förutom att utgöra en ekonomisk risk, medföra ett socialt stigmatiserande i branscher som lägger stor vikt vid personligt renommé och gott rykte. Nu väger det argumentet självklart inte särskilt tungt i situationer där arbetstagaren agerat klandervärt eller kanske till och med illojalt, men i de flesta fall av ”vanligt” principalansvar kan det framstå som ett onödigt skuldbeläggande med ett personligt ansvar när det ersättningsrättsliga grundsyftet – kompensationsintresset, eller reparationsintresset – tillgodoses genom andra lösningar (vare sig dessa innebär allokering av ansvar som vid principalansvar, eller genom inrättande av särskilda ersättningsystem).

Lagstiftaren har reglerat arbetstagares ansvar i 4 kap. 1 §, skadeståndslagen: ”För skada, som arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, är han ansvarig endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.” Även arbetstagarens ansvar utgår således från culpapregeln men innehåller en mycket viktig begränsning, en begränsning som i praktiken är viktigare än det underliggande culpaansvaret, näm-

¹⁶ Jan Hellner och Marcus Radetzki, Skadeståndsrätt, 8 uppl., Stockholm 2010, s. 154 f.

¹⁷ Jan Hellner och Marcus Radetzki, Skadeståndsrätt, 8 uppl., Stockholm 2010, s. 154.

ligen att ansvar enbart uppstår om det föreligger ”synnerliga skäl” utifrån vissa uppräknade kriterier.

Regeln har åtminstone tre implikationer.¹⁸ Begränsningen skyddar arbetstagaren från anspråk från en skadelidande (som därmed som utgångspunkt istället har att vända sig till arbetsgivaren). Begränsningen skyddar också arbetstagaren från *regressanspråk* från den arbetsgivare som betalat ersättning till en skadelidande som orsakats skada av arbetstagaren. En tredje implikation av regeln är att arbetstagaren har ett begränsat ansvar för skada hon orsakar *arbetsgivaren*.

Begränsningen till synnerliga skäl utgör i praktiken ett långtgående skydd för arbetstagare. Synnerliga skäl behöver inte nödvändigtvis anses föreligga ens om arbetstagaren agerat brottsligt. Å andra sidan så kan synnerliga skäl anses föreligga även om handlingen inte agerat brottsligt.

Det är magert med vägledande praxis från Högsta domstolen hur kravet på synnerliga skäl i 4 kap. 1 § närmare skall förstås. Det finns ett antal fall där rekvisitet bedömts i samband med en av de kategorier som tas upp i den regel som utvidgar arbetstagarbegreppet i skadeståndslagen (6 kap. 5 §), nämligen värnpliktiga, se NJA 1981 s. 302 och NJA 1985 s. 75. Dessa fall anses emellertid särpräglade och färgade av just det att skadevållarna var värnpliktiga. I övrigt finns det få fall. Vid påstående om förtalsbrott har i NJA 1990 s. 231 en domare ansetts fri från skadeståndsansvar med stöd av 4 kap. 1 §.

Förutom dessa avgöranden saknas det vägledande prejudikat från Högsta domstolen. Det finns däremot en del avgöranden från Arbetsdomstolen. Dessa har emellertid primärt rört situationen där arbetsgivaren begärt skadestånd under påstående att arbetstagare skadat arbetsgivaren och saknar därför relevans här.¹⁹ Även om det således inte finns så många avgöranden avseende tillämpningen av 4 kap. 1 § finns det inget tvivel om att grundtanken är att skadeståndsansvaret för skada vållad av arbetstagare ska landa på arbetsgivaren och stanna där. Hellner beskriver det på följande sätt: ”En arbetstagare skall i allmänhet inte stå personligt ansvar för skador som han vållar i sitt arbete. Det är arbetsgivarens sak att organisera arbetet så att skador förekommer, och han skall stå den ekonomiska risken för skador som inträffar i verksamheten.”²⁰ Grundprincipen måste således anses vara att arbetstagaren är

¹⁸ Se prop. 1972:5, s. 553 samt Jan Hellner och Marcus Radetzki, *Skadeståndsrätt*, 8 uppl., Stockholm 2010, s. 273.

¹⁹ Se t.ex. de två relativt färskta avgörandena från 2009, AD 2009 nr 86 och AD 2009 nr. 95.

²⁰ Jan Hellner och Marcus Radetzki, *Skadeståndsrätt*, 8 uppl., Stockholm 2010, s. 273.

ansvarsrättsligt immun för skadevållande i tjänsten. Undantag kan göras, kanske särskilt om arbetstagaren förfarit kvalificerat klandervärt eller, i förhållande till arbetsgivaren, agerat medvetet illojalt. I övrigt torde utrymmet för personligt ansvar för arbetstagaren vara mycket begränsat.

3.3. En särskild fråga som mig veterligen inte diskuterats ingående i litteraturen eller andra sammanhang är om reglerna i 3 kap. 1 § respektive 4 kap. 1 § skall anses vara fullständigt ”synkroniserade”. Är det till exempel möjligt att en arbetsgivare ansvarar enligt reglerna om principalansvar när en arbetstagare har orsakat en skada utan att samtidigt regeln i 4 kap. 1 § är tillämplig till förmån för samma arbetstagare? I allmänhet skyddas naturligtvis arbetstagaren av regeln i fjärde kapitlet om principalansvar gäller. Det är ju ett av syftena bakom dessa regler, att de skall samspela. Men går det att tänka sig situationer där arbetsgivaren svarar enligt 3 kap. 1 § och arbetstagaren också är ansvarig utan att synnerliga skäl behöver konstateras vara för handen? Såvitt jag kan förstå är svaret på den frågan nej, med mindre det finns särskilda regler i speciallagstiftning eller avtal.²¹ Mitt intryck är således att 3 kap. 1 § och 4 kap. 1 § är avsedda att vara synkroniserade i denna mening.

Däremot torde det omvända inte alltid gälla. Om arbetstagaren ansvarar, efter en bedömning om att synnerliga skäl är för handen, kan arbetsgivaren ändå ansvara enligt principalansvarsregeln – arbetstagarens ansvar utesluter inte arbetsgivarens. I en sådan situation har arbetsgivaren därmed ofta möjlighet att regressvis kräva ersättning från arbetstagaren.

4.1. Det för oss fram till den särskilda frågan om principalansvarets och arbetstagaransvarets innebörd vid konkursförvaltares skadevållande. I inledningen till skadeståndslagskommentaren avseende 4 kap. 1 § sägs det följande: ”Kan ett ansvar åläggas direkt enligt lag för vissa yrkeskategorier, t.ex. revisorer eller advokater, anses det inte alltid klart att detta personliga ansvar även kan leda till ansvar för arbetsgivaren.”²² Vissa personliga uppdrag ger upphov till särskilda frågeställningar i den skadeståndsrättsliga analysen. Det gäller t.ex. för vissa sådana uppdrag som advokater utför efter särskilt förordnande av domstol. Till dessa uppdrag kan räknas boutredningsman och konkursförvaltare, men möjligen även vissa andra uppdrag, som testamentsexecutioner.

²¹ Jmf. härvid NJA 1986 s. 702.

²² Bertil Bengtsson och Erland Strömbäck, Skadeståndslagen, Internetupplagen, 4.1.1. (Kontrollerad 2014-03-20).

kutor eller revisorsuppdrag. Det personliga i uppdraget, där uppdragstagaren i allmänhet är en kvalificerad yrkesperson, kan, som skadeståndslagskommentaren indikerar, tala för att också skadeståndsansvaret skall vara personligt.

Ett personligt ansvar skulle i sådana fall utgöra ett avsteg från allmänna skadeståndsrättsliga principer. Det skulle innebära att arbetsgivaren undgår ansvar för den anställda som anses som personligen ansvarig. Det skulle vidare innebära att arbetstagaren, uppdragstagaren, inte kan påräkna skydd under 4 kap. 1 §.

4.2. När det gäller vissa (åtskilliga) kategorier av personliga uppdragstagare finns det särskilda skadeståndsregler. För konkursförvaltare finns det särskilda regler om skadeståndsansvar i konkurslagen 17 kap. 1 §. Enligt denna regel kan ansvar uppkomma om förvaltaren vid fullgörandet av sitt uppdrag genom vårdslöshet (eller uppsåtlig handling) orsakar skada.

Denna regel gäller emellertid bara för det fall skadan orsakats boet, konkursborgenär eller gäldenären.²³ När det gäller ansvaret gentemot andra kategorier får svaret sökas utanför konkurslagen, närmare bestämt i den allmänna skadeståndsrätten.

4.3. Frågan är då om det finns särskilda normer i den allmänna skadeståndsrätten för just personliga uppdrag. När det gäller sådana uppdrag som utförs genom särskilda förordnanden för t.ex. advokater tror jag att det intuitivt kan framstå som rimligt att betrakta dessa som en verksamhet som faller utanför principalansvaret och att advokaten därmed inte heller kan anses skyddad genom regeln i 4 kap. 1 §. Men rättskällorna talar såvitt jag kan förstå tydligt för att principalansvarsregleringen i alla fall som utgångspunkt gäller även i dessa situationer.

Härvid är avgörandet NJA 2000 s. 639 centralt. I fallet hade T.S., som var anställd vid en advokatbyrå, blivit utsedd till boutredningsman. HD konstaterade i inledningen av domskälen att det faktum att boutredningsmans ansvar reglerats i ärvdabalken inte i sig uteslöt tillämpning av skadeståndslagens regler om principalansvar. Följdfrågan blev därmed om T.S. kunde ansetts ha utfört uppdraget i tjänsten hos advokatbyrån. (Frågan om hur skadeståndslagens ”i tjänsten” skulle tolkas i samband med skadevållande från

²³ Några rättsfall rörande denna form av skadeståndsansvar är NJA 2005 s. 443, NJA 2001 s. 99, NJA 1991 s. 277 och NJA 1985 s. 29.

anställd vid advokatbyrå hade prövats tidigare samma år som boutredningsmansfallet togs upp, i NJA 2000 s. 380.) HD bedömde därvid hur man skulle betrakta förhållandet mellan det personliga i boutredningsmansuppdraget och ”i tjänsten”-regleringen i skadeståndslagen. Här är det motiverat att citera domskälen utförligt.

”I och för sig kan konstateras att ett uppdrag som boutredningsman är av personlig art i den meningen att en advokat, som är anställd på en advokatbyrå och åtar sig ett sådant uppdrag, inte kan överlämna åt någon annan på byrån att på eget ansvar utföra uppdraget, vartill kommer att advokatbyrån inte heller har rätt att ingripa i boutredningen. En följd härav torde vara att advokaten inte kan anses ha åtagit sig uppdraget på advokatbyråns vägnar och att byrån därför inte är ansvarig för uppdragets fullgörande. (Jfr rättsfallet NJA 1973 s 42.) Det nu sagda utesluter emellertid inte i och för sig att ett principalansvar kan föreligga. Den fråga som skall besvaras i målet blir därför, om T.S. då han utförde sitt uppdrag som boutredningsman kan anses ha handlat i tjänsten hos kommanditbolaget, trots att detta inte självt svarade för fullgörandet av förpliktelsen. Ett utförande av uppdrag som boutredningsman faller inom ramen för normal advokatverksamhet och kan därför sägas ingå i en advokats normala arbetsuppgifter. Att uppdraget är av personlig natur är inte något som gör det unikt. I själva verket är ett stort antal typer av uppdrag inom en advokatverksamhet personliga i den meningen att uppdraget inte kan anses mottaget på advokatbyråns vägnar. Enligt en inom Sveriges advokatsamfund företrädd mening kan det i praktiken knappast göras någon skillnad mellan fall då uppdraget skall anses personligt i denna mening och andra fall. Inte heller kan det vara avgörande för ansvaret att uppdraget erhållits på grund av ett förordnande av myndighet. Uppdragets personliga karaktär bör därför inte hindra att det kan anses vara utfört i tjänsten hos advokatbyrån. Det kan tilläggas, att betydelsen av arbetsgivarens kontrollmöjlighet inte bör överdrivas i förevarande sammanhang. Det förhållande att handlingar som varken kunnat förutses eller kunnat kontrolleras i allmänhet bör falla utanför tjänsten, kan visserligen ha relevans när frågan t ex gäller ansvar för handlingar som en arbetstagarare företagit utom arbetstid eller utanför arbetsplatsen eller som varit brottsliga. Men det kan samtidigt framhållas, att ett principalansvar även omfattar vållande av den som själv utövar kontroll för principalens räkning, t ex driftsledning. Principalansvar kan också föreligga trots att den anställde inte är skyldig att lyda order; så t ex har en sjukhusledning principalansvar för en överläkare även om den inte kan ge honom instruktioner om hur han skall behandla sina patienter. (Se Hellner, Skadeståndsrätt, 5 uppl 1995, s 154.) Hänsyn måste också tas till den skadelidandes reparationsintresse (prop 1972:5 s 472).”

I fallet ansågs boutredningsmannen ha handlat i tjänsten.

4.4. Avgörandet ger flera nycklar till hur man bör förstå det personliga uppdragets betydelse för bedömningen av skadeståndsansvar. Inledningen av avgörandet ger klarhet i den kanske viktigaste frågan, nämligen om de personliga uppdragen som boutredningsmannauppdraget tillhör generellt skall anses falla utanför principalansvarsregleringen, på samma sätt som s.k. abnormhandlingar.

HD klargör härvid att de personliga uppdragen inte utgör en särskild undantagsreglering, utan skall betraktas inom ramen för skadeståndslagens reglering (i den mån det inte finns några specialregler som har försteg framför den dispositiva skadeståndslagen). Med andra ord: De personliga uppdragen utgör inte någon undantagskategori, på det sätt som enligt förarbetena abnormhandlingarna gör, utan skall bedömas utifrån de allmänna reglerna i skadeståndslagen 3 kap. och 4 kap.

Det innebär att det personliga uppdragets särskilda karaktär i första hand skall bedömas utifrån den begränsning som i principalansvarssammanhang gäller till skadevällande som skett ”i tjänsten”. Att uppdraget är personligt har således relevans för ”i tjänsten”-bedömningen. Det finns i och för sig inget tvivel om att en advokat kan utföra vissa personliga uppdrag utan att dessa kan sägas ha utförts i arbetsgivarens tjänst. Om en advokat till följd av sina särskilda kvalifikationer utses till styrelsemedlem i sin bostadsrättsföreningsstyrelse är det inte något som faller inom principalansvaret. Uppdraget har inte med tjänsten vid advokatbyrå att göra; det saknas ett funktionellt samband för att använda formuleringen från NJA 2000 s. 380. Men om uppdraget har en tydligare koppling med advokatbyråns verksamhet kan principalansvarsregleringen omfatta även personliga uppdrag, i beaktande av att advokaters uppdrag ofta är personliga i bemärkelsen att de tilldelas advokaten och inte byrån. För det fall t.ex. konkursförvaltaruppdrag skulle anses vara något som faller utanför advokatens tjänst vid en byrå så skulle det innebära att vissa advokater i princip ägnade sig enbart åt uppdrag som inte hörde till anställningen.

Det kan härvid noteras att HD också framhöll reparationsintresset. Reparationsintresset torde i första hand härvid betraktas mot bakgrund av pulveriseringstanken: Reparationsintresset tillgodoses bäst genom att allokera kostnaden för skador och risken för kostnader för skador till arbetsgivaren.

4.5. Ovanstående nedslag ger upphov till följande slutsatser. Advokater eller andra som utför konkursförvaltaruppdrag (och vissa andra uppdrag av personlig karaktär) skall, vid en prövning av principalansvarsregeln och den där-

till kopplade regeln om arbetstagares ansvar i skadeståndslagen, betraktas som arbetstagare i den mån det finns en arbetsgivare, t.ex. en advokatbyrå. Det personliga i uppdraget får emellertid betydelse för bedömningen av om uppdraget skall anses ha utförts i tjänsten.

I HD:s avgörande i fallet med boutredningsmannen togs fasta på bland annat att det uppdrag som advokaten utförde var ett vanligt förekommande uppdrag för advokater. Det i kombination med andra iakttagelser gjorde att domstolen fann att principalansvarsregleringen var tillämplig även om uppdraget i och för sig var av personlig art. Samma överväganden gör sig gällande för konkursförvaltaruppdrag.

Vid närmare eftertanke är denna ordning inte så förvånande. Principalansvarsregleringen och den därtill knutna arbetstagarregeln är normaltillståndet. Det enda generella undantaget är, som nämnts, abnormhandlingar som mord och sabotage. Bortsett från dessa extrema handlingar är skadeståndslagens speciella regler om ansvarsfördelningen mellan arbetsgivare och arbetstagare allmänt giltig om det inte finns någon lag som tydligt talar där emot.²⁴

²⁴ Principalansvaret förutsätter dock som sagt att arbetstagaren förfarit vårdslöst. HD:s avgörande i NJA 2000 s. 639 aktualiserades några år senare i RH 2004:55, som även det rörde boutredningsman och principalansvaret vid ren förmögenhetsskada. I det fallet fann hovrätten att arbetsgivaren inte kunde åläggas något principalansvar eftersom den anställda inte ansågs ha förfarit vårdslöst.